ڕۆشنبیری کورد لە نێوان گەڕینی دنیا و خەونی دەسەڵاتدارێتیدا … نووسینی: ستیڤان شەمزینی

ڕۆڵی ڕۆشنبیر گەڕینی دنیا نییە بەڵکو بەوەفا مانەوەیەتی بۆ ئامانجێک کە پاراستنی بۆ ئەخلاقیاتی مرۆڤ پێویستە ..
ئارێت

قسەکردن لەسەر خودی ڕۆشنبیریی و ڕۆڵی ڕۆشنبیر تا دوا ئەندازە پڕ گرێ و گۆڵ و ئیشکالییەتە، چوون یەک بۆچوون و دیتنی کۆنکرێتی نییە بۆ پێناسەکردنی ڕۆشنبیر و ڕۆڵی ڕۆشنبیر لە کۆمەڵدا. پرسیاری ڕۆشنبیر کێیە و ڕۆڵی چییە؟ پرسیارێکی نوێ نییە، وەک نوێش نییە، بۆ ئەم پرسیارە سەدان وەڵامی جیاجیا لەروانگەی جۆراوجۆرەوە هەن، لەوانەشە هەروا بە ئاسانیی نەگەینە بڕوایەکی کۆنکرێت، بەڵکو ئەوەی هەیە تەنە روانگەی جۆربەجۆری نووسەران و بیرمەندان خۆیانە کە لەکام سووچ و گۆشەوە دەڕواننە خودی ڕۆشنبیر و ڕۆڵی ئەو لە هەناوی واقیعی سیاسیی و کۆمەڵایەتیدا.
لەدۆخی کوردییدا لەبەرئەوەی هێشتا تازە بەتازە پەنجەرەکانی بیری نوێ بە رووماندا دەکرێتەوە و تازەکی تەوژمە فەلسەفییەکانی دنیامان پێدەگات، تا ئەندازەیەک پرسیارکردن لەمەڕ ڕۆشنبیر و ئەرکەکانی پرسیارێکی کۆن نییە، ڕەنگبێ پرسیارێکی تازە و گرنگ بێت کە نووکە ڕۆشنبیرانی کورد لەخۆیانی بکەن، ئایا ئەمە رزگارکەر و ڕێنوێنیکاری جەماوەرین یان بەپێچەوانەوە ئەمەش تاکەکی ئاسایی وەک هەموو ئەوانی ترین؟، تازە ڕۆشنبیری کورد عەوداڵە بەدوای ئەوەی ڕۆڵی ئەو ڕۆڵی پێغەمبەرێکە یاخۆ تەنیا ڕۆڵێکی ئاسایی هەیە و وەک هەموو پیشەوەرێکی تر بە نۆرەی خۆی ڕۆڵێک دەگێڕێت؟.
بەرسفی ئەم پرسیارانە ئەگەرچی نەبووتە بابەتی مشتومڕی جیددی و گەرم لەنێو ناوەندی ڕۆشنبیریی کوردییدا، بەڵام ئەمڕۆ یان سبەی بێت، پێویست دەکات ڕۆشنبیری کورد لەژێر کەاورێژنەی تەرز و بیر و فەلسەفەی نوێی جیهانی خۆی پێناسە بکات و سنووری کار و چالاکییەکانی بە کۆنکرێتی دیاریی بکات، چوون هەتا ئێستا ڕۆشنبیری کورد ڕۆڵێکی پێغەمبەرانە و پێشڕەوانە ئەدا دەکات نەک بە ئەرکی راستەقینەی هەستابێت کە بەبڕوای من دۆزینەوەی تێز و بیرەکەی

نوێیە لە بواری کاری خۆیدا. ڕۆشنبیری کورد هەندەی ڕەوایی لە “هەق گوتن” و بەرامبەر وەستانەوەی دەسەڵاتەوە وەرگرتووە، بەچارەگی ئەوە خاوەنی ڕەوایی زانستیی و گووتاری زانستیی و داهێنانی نوێ و خستنەڕووی تێزی نوێ نییە.
کەوابوو ئەم تەرزە ڕۆشنبیرە جیا لەوەی ڕۆشنبیرێکی تەقلیدییە، دەبێت پێشکات بەخۆیدا بچێتەوە، ئەویش لە ڕێی پرسیاری من وەک ڕۆشنبیر کێم؟ کار و ئەرکم لە کۆمەڵگەدا چییە؟ من دەتوانم نوێنەرایەتی بکەم یان نا؟، کە بەداخەوە تا بە ئێستا دەگات ڕۆشنبیری کورد خاوەنی ئەم پرسیارانە نییە، بەڵکو ئەفسوس بەردەوامە لەسەر نەریتی سواو و قەوانەکەی خۆی کە بریتییە لەدوان بە ناوی گشت و سەرجەم مرۆڤەکانی کۆمەڵگاوە، بەبێ ئەوەی پرسیاری لەخۆی کردبێت ئاخۆ ئەوانەی بە ناویانەوە دەدوێت قایلن بەوەی کەسێک بە قسەی مەکەوە ببێتە دەمڕاست و نوێنەریان؟ ئاخۆ جەماوەر ڕەوایی بەو دەدەن بە ناویانەوە خواست و داواکاریی بخاتە ڕوو؟.

ڕۆشنبیر کێیە؟

ئاسان نییە بەڵێین ڕۆشنبیر ئەو کەسەیە فڵان کار دەکات یان فیسار وەزیفەی هەیە، چوون بمانەوێت یان نا ڕوانگەی دژ بەیەک وەڵامی ئەو پرسیارەی سەرەوەیان داوەتەوە، لە دیدی مۆدیلی مارکسیزمی ڕووسییەوە ڕۆشنبیر ڕێنوێنیکاری چینی پڕۆلیتاریا و ئاڵا هەڵگری شۆڕشی سووری سۆسیالیستییە و بە دوایدا چینەکانی خوارەوەی کۆمەڵ لە پشتییەوە هەنگاو بە بەدیهێنانی ئەو خەونە دەنێن. بەبڕوای “ئەنتۆنیۆ گرامشی” فەیلەسووف و مارکسیستی ئیتاڵی ڕۆشنبیر دەستەیەکی بچووک نین لەکۆمەڵگەدا، بەڵکو هەموو مرۆڤەکان ڕۆشنبیرن، بەڵام هەموویان وەزیفەی ڕۆشنبیر نابینن. “ئیدوارد سەعید” لەبارەی ئەم هەزرینەی “گرامشی”یەوە دەڵێت “گرامشی تێدەکۆشێت، تا ئەوە بسەلمێنێت کە دەتوانین ئەوانەی وا لەناو کۆمەڵگادا ڕۆڵی ڕۆشنبیر دەگێڕن، بکەین بەدوو بەشەوە: گروپی یەکەم ڕۆشنبیرانی نەریتپارێزی وەک مامۆستا و مەلا و کاربەدەستانی دەوڵەتی، ئەمانە ئەرکێک بەجێدێنن نەوە لەدوای نەوە لەسەر شانیان بووە. گروپی دووەم وەک ناویان لێدەنێت، ڕۆشنبیرانی ڕێکخراو. ئەم گروپە لەڕوانگەی گرامشییەوە بەتەواوی وابەستەی ئەو چین یان دەزگایانەن کە لەپێناو دابینکردنی بەرژەوەندیی و بەدەستهێنانی هێز و دەسەڵاتی زیاتر کەڵک لە ڕۆشنبیران وەردەگرن”.
بڕوای پێچەوانەی گرامشی و بیرۆکە سۆسیالیستییەکەشی لە ئارادایە، کە ئیدوارد سەعید نموونەی “ژولین بیندا”ی بیرمەندی فەڕەنسی

دەهێنێتەوە، چوونکە بیندا بەپێچەوانەی “گرامشی” بیر دەکاتەوە و پێیوانییە ڕۆشنبیران گروپێکی بەربڵاوی خەڵک پێکبهێنن و هەموو کەس ڕۆشنبیر بن، بیندا وا بیر دەکاتەوە ڕۆشنبیران ئەڵقەیەکی بچووکی خەڵک پێکدەهێنن و وەزیفە و پلە و جێگایەکی باڵاتریان هەیە لەمرۆڤە ئاساییەکان. بیندا ئەم ڕوانگەیەی لە کتێبی “ناپاکیی ڕۆشنبیران” کە ساڵی 1927 بڵاوبۆتەوە زۆرتر ڕووندەکاتەوە و دەنووسێت “ڕۆشنبیرانی ڕاستەقینە ئەو کەسانەن ئامانجی چالاکییەکانیان بە جێبەجێکردنی مەبەستێکی زانستیی نییە، ئەمانە پتر بەختەوەریی لە پڕۆسەکردنی هونەر یان تێڕوانینێکی میتافیزیکیدا دەبینن، بە کورتی چەند خەسڵەتێکی ناماددیان هەیە، لەبەرەوە ئەوان بەشێوەیەکی تر دەڵێن مەملەکەتی ئەمن لەم جیهانەدا نییە”. دیتنی بیندا، دیتنێکە بازنەی ڕۆشنبیر تەسک دەکاتەوە بۆ دەستە و گروپێکی کەم لەکۆمەڵدا، هەم دابڕاو و گۆشەگیرن، هەم وا دەهزرێن جێگەی ئەوان لەم دنیایەدا نییە، بەڵام وەزیفەیان لە ڕوانگەی ئەوەوە داکۆکیکردنە لە ڕاستی و مافی هەموو ئەوانیتری ستەملێکراو و بێدەنگکراو.

تەنیا ئەم دوو پێناسەیەمان نییە بۆ ڕۆشنبیر، نەخێر سەدان پێناسەی تر لەسەروەختی جیاجیادا بۆ ئەم کائینە کراون. “ماکس ڤیبەر” بڕوای وایە “ڕۆشنبیر ئەو کەسانەن توانا و حەزی تایبەتیان هەیە و دەتوانن بەرهەمی ڕۆشنبیریی بەهادار پێشکەش بە مرۆڤ بکەن”، لای شەمسی تەبرێزی “ئەهلی ئەندێشە ئەو دانایانەن بە بەرژەوەندیی خەڵک بیر دەکەنەوە”، ئەم پێناسەیە هەمان پێناسەی “محەمەد حەسەنین هەیکەڵ”ی ڕۆژنامەوانی ناوداری میسریمان بۆ ڕۆشنبیر بیر دەخاتەوە، ئەو ئاوها پێناسەی ڕۆشنبیر دەکات “ئەو کەسەیە خەمی لە کەسانی ئاسایی زیاترە، ئەو شتانەشی بەلایەوە گرنگن سنووری بەرژەوەندییە خودییەکان دەبەزێنن، بەمەش هەست بە خەمی کەسانی تر دەکات و لەو ماف و حەقانەیان ئاگاداریان دەکاتەوە کە خۆیان کوێربوون لە ئاستیدا”.

سەرەڕای بوونی چەندان پێناسەی جیا بۆ ڕۆشنبیر، دەتوانین کۆی پێناسەکان دابەشبکەین بۆ سەر دوو ئاڕاستەی سەرەکیی. ئاڕاستەی یەکەم: ڕۆشنبیر بە مرۆڤێک دەداتە قەڵەم سەرباری کارکردنی لە بواری فیکر و مەعریفە، لایەنگریی لە ماف و ئازادییەکانی هاووڵاتیان دەکات و هۆشیاریان دەکاتەوە سەبارەت بە مافەکانیان. ئاڕاستەکەی تر پێیوایە ڕۆشنبیر بەتەنە مرۆڤەکە زانست و مەعریفە بەرهەمدەهێنێت نەک ڕۆڵی پێشەوا و پێغەمبەر ئەدا بکات.

ڕۆڵی ڕۆشنبیر

میشێل فۆکۆ، گەورە هزرمەندی هاوچەرخی فەرەنسیی، دەڵێت “رۆشنبیر و چەپ بە ماوەیەکی دوور و درێژ، ئەم مافەیان بە خۆیان بە رەوا دەبینی وەک هەڵگری راستیی و دادپەروەریی قسە بکەن، رۆشنبیر هەست یان ویژدانی هەمووان بوو”. ماوەیەکی دوور و درێژ رۆشنبیر مافی بەخۆی دابوو بەناوی جەماوەرەوە قسە بکات و بە ناوی داکۆکیکردن لە خواستەکانی جەماوەری بەشخوراوەوە شەڕ لەگەڵ دەسەڵاتدارەکان و فەرمانڕەوایان بکات، کاتێکی زۆری خایاند تا رۆڵی راستەقینە گەڕێنرایەوە بە رۆشنبیر، چوونکە پێشان جیا لە بەرهەمهێنانی مەعریفە، سەرکردایەتیکردن و هەڵوەست وەرگرتن و داکۆکیکردن لە هەقی هەموو ئەوانیتر لە ئەستۆی دانرابوو. پێشتر وا بیریان لە رۆشنبیر دەکردەوە دەبێت بە زانستەکەی یان بەو چەکە مەعریفییەی دەستی دنیا بگۆڕێت، هەر خۆیشی ئەو ئەکتەرە بێت بەو ئەرکە هەڵسێت.

بەبڕوای من رۆشنبیر دنیا ناگۆڕێت و رۆڵی راستەقینەی ئەو گۆڕینی دنیا نییە، رۆشنبیر زانست و مەعریفەیەک بەرهەمدەهێنێت پێماندەڵێ چۆن دنیا بگۆڕین و بەچی دەبێت دنیا بگۆڕین؟. ئەگەرنا خۆی هەمان ئەو کارەکتەرە نییە بە ئەرکی گۆڕینەکەش هەستێت، بە دەربڕینێکی تر رۆشنبیر دنیابینی ئەمە بە ئەو ژیانەی تێیداین دەگۆڕێت نەک خودی ژیانەکە بگۆڕێت، پێماندەڵێت چۆن بیگۆڕین نەک خۆی ببێتە شۆڕشگێڕ و جەماوەر لە دەوری خۆی بە گۆڕینی واقیع کۆ بکاتەوە، هەرکات ئەم کارەی کرد لەرۆشنبیرەوە بووە بە سیاسەتمەدار و شۆڕشگێڕ. رۆشنبیر تیۆری ناسینی ژیان و سیستمەکان بە هەموو داد و بێدادییەکانییەوە گەڵاڵە دەکات.

“فەیسەڵ دەڕاج”ی نووسەری ناوداری عەرەب جەخت لەسەر هەمان ئەم روانگەیە دەکاتەوە و دەربارەی ئەدەب دەڵێت “ئەدەب واقیع ناگۆڕێت، لەو باوەڕەدام خراپترین تێزی ریالیزمی سۆسیالیست ئەم وتەیەتی: ئەدەب واقیع دەگۆڕێت. واقیع تێکۆشانی سیاسیی دەیگۆڕێت، بەڵام ئەوەی ئەدەب دەیکات گۆڕینی دید و بۆچوونە بە واقیع، بەڵام واقیع ناگۆڕێت”. ئەگەر رۆڵی رۆشنبیر کورت بکەینەوە لەدێڕێکدا بریتییە: لەکارکردن لە کێڵگەی زانستیی و مەعریفییدا، بە ئامانجی بەرهەمهێنان و هێنانە ئارای دید و بۆچوونی نوێ سەبارەت بە ژیان و چەمکەکانی، لەوە بەولاوە لەسەر رۆشنبیر نەکراوە بەمەرج هەر دەبێت رۆڵی هەبێت لەجووڵەی سیاسیی یان لە کاراکردنی بزووتنەوەی ناڕەزایەتی کۆمەڵایەتی، چوون وەک پێشتریش لەکورتە نووسینێکی تردا هێمام بە کردووە، رۆشنبیر تەنێ موماریسەی تاکە ئیشێک دەکات هەروەک چۆن ئاسنگەر یان شۆفێرێک موماریسەی پیشەکەی خۆی دەکات، چۆن لەسەر شۆفێرێکی تاکسی پێویست نەکراوە لە پێنا کارەکەیدا دنیا بگۆڕێت و رۆڵی پێشەنگ ببینێت لە داکۆکیکردن لەوانی تر، هەمان شت

بۆ رۆشنبیر هەر راستە. کەوابوو ئەگەر بڵێین رۆڵی رۆشنبیر چییە؟ وەڵامێک زیاد لەهەموویان لەپیشەی رۆشنبیرەوە نزیک بێت و لەگەڵی بگونجێت ئەوەیە: رۆشنبیر مەعریفە و رۆشنبیرییەک دروستدەکات کە مەعریفەی ناسینی دنیا و سیستمە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانە.

رۆشنبیری کورد و خەونی دەسەڵاتدارێتی

گۆشەنووسی رۆژنامەی "شەرق ئەلئەوسەت"، "خالد ئەلقشتینی" لەیەکێک لەگۆشەکانیدا نووسیبووی "ئەوەی پیتەکت فێر بکات دەتکاتە کۆیلەی خۆی". ئەم وتەزایە پێش هەموو کەس بەسەر رۆشنبیری کورددا دەچەسپێ، چوون ئەمە خاوەنی کۆمەڵێ رۆشنبیرێکین دەخوازن ژمارەیەکی بە ئەندازە مرۆڤی کورد بکەنە کۆیلەی وشە و چەمکەکانیان. ئەم رۆشنبیرە بەزمانی باو و بە عەقڵی خەڵکی عەوام و بەشێوەی کلاسیک و بە رووحی کولتووری میللیانە دەپەیڤێت و بیر دەکاتەوە، ئەو ناتوانێت وا لە خوێنەر بکات بیر بکاتەوە، بەڵکو جەماوەر وەهای لەو کردووە بەوشێوەیە بنووسێت و بپەیڤێت کە ئەو دەیەوێت، لەبری ئەوەی ئەو بەزانستەکەی جەماوەر ئاڕاستە بکات و رێوشوێنیان بۆ دیاری بکات، هاوکێشەکە پێچەوانە بێتەوە، چوونکە ئەو رۆشنبیرە نایەوێت مرۆڤی کورد وا لێبکات بیر بکاتەوە، ئەو دەیەوێت ئەو جەماوەرە دوای بکەون، بۆیە هەوڵی خۆ گونجاندن دەدات لەگەڵ گووتار و روحی سادە و میللیانەی خەڵک.
ئەم رۆشنبیرە کوردە بەناوی جەماوەرەوە قسە دەکات و بەناوی ئەوانەوە رەوایی دەدات بە خەونی کۆکردنەوەی ژمارەیەکی بە ئەندازە لە دەروێش لە دەوری چەمکەکانی، لە کاتێکدا ژمارەیەکیان باش دەزانن ئەم رەوایدانە کلاسیکییە سەردەمی زێڕینی بەسەرچووە و دەمێکە دەور و دوکانی پێچراوەتەوە. رۆشنبیری کورد خوازیاری کۆکردنەوەی زۆرترین رێژەی شوێنکەوتوو و لایەنگر و هەوادارە، بۆیە هەمیشە دەیەوێت لەپێشی پێشەوەی زۆرینەی خۆپیشاندان و ناڕەزایییەکاندا بێت، تەنانەت داکۆکیی لە هەندێ جووڵە دەکات هیچ شەرعیەتێکی نییە، بەڵام چوونکە هەم دژی دەسەڵاتە و هەم خولیای کۆکردنەوەی جەماوەرە لە دەوری خۆی، رێ بەخۆی دەدات نەک بەشدار بێت بەڵکو رۆڵی پێشەنگ ببینێت.
رۆشنبیری کورد لەبری ئەوەی زانست و مەعریفە بەرهەمبهێنێت، سەرقاڵی پرۆسەی بەکاریزماکردنی خۆیەتی، هەمان ئەو کارانە دەکات سیاسییەکان دەیکەن، کارەساتەکە لەوەشدا گەورەتر دەبێتەوە رۆشنبیری ئەمە بە هەمان مەبەست، هەمان رێگا و میکانیزمە سواوەکانی سیاسییەکان بەکار دەباتەوە. رۆشنبیری ئەمە نایەوێت

واقیع بە زانستیی شیبکاتەوە و کەموکوڕییەکانی بخاتە روو، رۆشنبیری ئەمە نایەوێت جیهانبینیی تاک بە واقیع بگۆڕێت، بەڵکو خوازیارە واقیع بگۆڕێت و تاک بخاتە پشتی خۆی، چوونکە دەیەوێت دەسەڵات بە دەستەوە بگرێت لە رێی جەماوەرەوە نەک بە جەماوەری بسەلمێنێت دەبێت دەسەڵات چۆن بێت؟ دەسەڵاتی گەندەڵ کامەیە؟ دەسەڵاتی دیکتاتۆر کامەیە و چۆن دەبێتە دیکتاتۆر؟. چۆنیش دەتوانین دیموکراسی چێ بکەین؟.
بە گشتیی ئەمە شاهیدی جۆرێک لە رۆشنبیری کوردین، خۆی بە ئەڵتەرناتیڤی سیاسییەکان دەزانێت و کەڵگەی رۆشنبیریی بۆ مەرامی سیاسیی بەکاردەهێنێت، ئەمەش یەکێکە لەو کێشانەی وایکردووە کەڵگەی زانستیی و مەعریفیمان نەبێت، کە دواجار ئەمە دەبێتە هۆی دانەمانی کۆمەڵگە، وەک چۆن ئێستا لە حاڵەتی کوردستانی ئەمڕۆدا بە روونیی هەستی پێدەکەین. بە بڕوای من رۆشنبیری کورد کار لەسەر فیکر ناکات، هەندەی ئالودەی سیاسەت بووە، ئەگەرچی مافی رۆشنبیرە سیاسیی تەنانەت حزبیش بێت، بەڵام وەرگێڕاندنی ئەرکی رۆشنبیر لە کەڵگەی فیکر و رۆشنبیرییەوە بۆ کەڵگەی سیاسیی خیانەتێکە لە خودی رۆشنبیر و ئەرک و مەهامەکانی. رۆشنبیری کورد لەبری بنیاتنانی کۆمەڵگە لەرێی تیۆر و بیردۆزەوە، خەریکی داڕووخاندن و داگیرکردنی قەڵاکانی سیاسەتە.

رۆشنبیر و ئەرکی گۆڕینی دنیا

دەشێ لەو پرسیارە زۆر گوتراوەوە دەستپێبکەین، ئایا رۆڵی رۆشنبیر گۆڕینی دنیایە لەرێگەی جووڵەی سیاسییەوە یان بەپێچەوانە یاخۆ چی؟ بێگومان دنیابینییە جیاوازەکان هەر یەکەیان لە روانگەی خۆیانەوە وەڵامێکیان پێیە، بەربڵاوترین و تەقلیدیترین بۆچوون خۆی لەم روانگەیەدا دەبینێتەوە: رۆشنبیر مرۆیەکی پێشڕەو و پێشەنگە، رابەرایەتی داخوازییەکانی جەماوەری بە زمان دەکات لەبەرامبەر بە فەرمانڕەوایان و هێزە باڵادەست و سەردارەکان. ئەمیل زۆلا لەساڵی 1900 لە وتاری (من تاوانبار دەکەم)دا بەروونی جەخت لەسەر ئەم بۆچوونە دەکاتەوە و وەهای دەبینێت رۆشنبیر ئەرکێکی ئیتیکی لەسەرشانە لە داکۆکیکردن لەمافی مافخوراوان، زۆلا ئەم روانگەیەی لەژێر کاریگەریی دەسیسەیەکی دیاریکراو (دەسیسەی ئەفسەری جوو، درایفۆس) گەڵاڵە و فۆرمەڵەی کرد و تەبینی ئەوەیکرد ئەرکی مۆراڵیی رۆشنبیرە دژی هەر بێدادییەک دەنگ هەڵبڕێت.
بە واتایەکی تر ئەوەی زۆلای هاندا لە فۆرمەڵەی ئەو بیرۆکەیەدا، لە کەوتنە ژێر کاریگەریی سۆزەوە بوو نەک لە روانگەیەکی عەقڵانییەوە.

بەڵام بە یارمەتی ڕێبازی سۆسیالیستی و لەژێر کاریگەریی دەوڵەتی شورەوی ئەم روانگەیە زیاتر تەشەنەی کرد، چوون لە دیدگای سەرکردە سیاسییەکانی بەلشەفیکەوە ڕۆڵی ڕۆشنبیر هەمان ڕۆڵی سەربازەکە یان هەمان ڕۆڵی کرێکارێکی چەپەڵەوە لە داکۆکیکردن لە سیستمی سیاسیی سۆڤێتی و بڵاوکردنەوەی بیرۆکەی سۆسیالیستیدا، ستالینییەت وا بیری دەکردەوە، چۆن سەربازێک بەهۆی تفەنگەکەیەوە سیستمی سۆسیالیستی دەپارێزێت و داکۆکی لە خەونەکانی چینی کرێکار دەکات، ئاواهاش ڕۆشنبیر بەهۆی قەڵەمەکەیەوە هەمان کار رادەپەڕێنێت. ئەمەش پرۆسەی بە ڕۆبۆتکردنی ڕۆشنبیر بوو، بەو پێیەی وەزیفەی ڕۆشنبیریی و سەربازیی خرانە یەک ئاستەوە، کە هەموو فەرمان جێبەجێ دەکەن نەک بیربکەنەوە لە خودی فەرمانەکە و پرسیاری ئەوە بکەن بۆچی دەبێت ئەو ئەرکە جێبەجێ بکەن؟!.

ئەم مۆدیلە سۆڤێتییە نە تەنیا لە سنووری قەڵەمڕەوی بەلشەفیکدا برەوی هەبوو، بەڵکو بەهەر چوار قوڕنەی دنیادا بڵاوبووەوە و کاریگەریی دانا، بەڵام لەم ناوچانە کە کەمتر کەوتبوونە ژێر کارتێکردنی قوتابخانە خۆرئاواییەکانەوە ئەم روانگەیە زیاتر برەوی هەبوو، بە بەراورد لەکۆمەڵگەکانی تری جیهان. (ماوتسی تۆنگ) لەو باوەڕەدا بوو نووسەر لە جەنگی ئازادیخوازییدا بەهۆی قەڵەمەکەیەوە دەجەنگێت، ئیدی قەڵەم ڕۆڵی تفەنگ دەبینێت، هێزێکە بۆ لەناوبردن یان بۆ بنیاتنانەوە، فاکتەرێکە بۆ وێرانکردن یان بۆ گەشەکردن، لەوە بەولاوە قەڵەم هیچ کارێکی دیکەی لەدەست نایەت یان ناشێت لە دەستی بێت. هەروەک نووسەری گواتیمالایی (ئانخل ئاستۆریاس) دەیووت (داوا لە من دەکەن تاکوو لە سەنگەری ئەدەبییەوە، دەست بدەمە ڕەشاش و بەوشە گوللەباران بکەم).

ئەو دیدگایەی ئەرکی گۆڕینی دنیا دەخاتە ئەستۆی ڕۆشنبیر یان بە کاری ڕۆشنبیرییەوە دەیبەستێتەوە هیچی تری ناوێت جگە لەوەی ئاستۆریاس باسی دەکات، هیچ مەهامێک بە کاری ڕۆشنبیر و زانستەکەی ناهێڵێتەوە جگە لەوەی دەبێت ببێتە ئەکتەرێکی سیاسیی و ڕۆڵی هەبێت لەو ئاڵوگۆڕانکاریانەی لەچوار دەوری ڕوودەدەن. ئەمە لەلایەک داماڵینی خودی ڕۆشنبیرە لە ئەرکی ڕاستەقینەی، لەلاکەی تریش بەتاڵکردنەوەی ئەو مەعریفە بێلایەن و سەربەخۆیەیە کە ڕۆشنبیر لەئەنجامی خوێندنەوەی بە دیاردەکان پێی گەیشتووە و ئاشکرای کردووە. سیاسییەکان دەیانەوێت ڕۆشنبیر تێوەبگلێت و بابداتەوە بە لای سیاسەتێکی رووتدا، چوونکە بەم کارە هەم ڕۆشنبیر دەخەنە ریز و سەنگەری نەیارە سیاسییەکانەوە، هەمیش زانستە سەربەخۆکەی دەخەنە قاڵبی ئینحیاز و لایەنگریی بە دید و مەیلێکی سیاسیی دیاریکراوەوە بەمەش هیچ بەهایەک بە زانستەکەی نامێنێتەوە.

ڕەشنبیر مرۆڤێکی ئاساییە وەک هەر مرۆڤێکی تر، دەتوانێت وەک مرۆق، سیاسیی بێت، بازرگان بێت، یان هەڵگری هەر سیفەتێکی تری کۆمەڵایەتی و سیاسیی بێت، هەروەک دەتوانێت سیاسیی نەبێت یان بەشداریی هیچ جووڵەیەکی سیاسیی و کۆمەڵایەتی نەکات و زیاتر خۆی تەرخان بکات بۆ شرۆڤەکردن و خوێندنەوەی چەمکەکان، ڕەنگبێ ڕەشنبیرێک کە لە بواری سۆسیۆلۆژیادا کار دەکات، هیچ گرنگییەک نەدات بە کاروباری سیاسەت، ئەمەش بەمانای ئەوە نییە ئەو ڕەشنبیرە ناتەواوییەک لە کارەکەیدا هەیە. وەک لەسەرەتاوە وتم ئەو دیدە نەریتییەی بەشداریی سیاسیی و هەڵوەست وەرگرتنی رووت دەبەستێتەوە بە کاری ڕەشنبیرەوە دیدێکی هەرەسهێناو و بەسەرچووە، چوونکە چیدی کاتی ئەوە نەماوە (ڤیتاڵی کۆرۆتیچ)ی سۆسیالیست بێت لەبری دادگا بێت (ئەو نووسەرە فەڕەنسییەی نوسیوویەتی: فلوبێر بەشێوەیەکی نائاستەوخۆ بەرپرسە لە سەرپانکردنەوەی شۆڕشگێڕەکانی کۆمۆنەی 1871ی پاریس، چوونکە تاقە دێڕێکی لە دژی ئەم سەرپانکردنەوەیە نەنووسی، ئەو نووسەرە مەبەستی ئەوەبوو فلوبێر بەو بێدەنگییەی یارمەتی کۆنەپەرستەکانی دوژمنی کۆمۆنەی داوە).

کۆرۆتیچ بەبیانووی ئەوەی بێدەنگ بووە (فلوبێر) وەک هەموو ئەو جەلادانە سەیر دەکات، دوای شکستی کۆمۆنەی پاریس قەسابخانەیان بە کۆمۆنیستەکان و رابەرانی ئەو بزووتنەوەیە لە دارخستبوو، ئەو داواکارییە لە ڕەشنبیر کە پێویستە هەمیشە هەڵوەستی هەبێت و گیانفیدا بێت و خۆبەخت بکات لەپێناوی داکۆکیکردن لە مرۆڤەکانی دی، ئەو داوایە لە ڕەشنبیر، تاکو بمرێت لە پێناوی ژیانی ئەوانی دیکەدا، داوایەکە زیاتر وێنای ڕەشنبیر لە سوپەرمان و ڕۆبن هود نزیک دەخاتەوە نەک وێنایەکی مرۆیی و ئاسایی وەک هەموو ئەو مرۆڤانەی دیکە بخاتەڕوو. ئەو گۆشەنیگایە دەخوازێت ڕەشنبیر سپارتاکۆس بێت، دەخوازێت ڕەشنبیر گیڤارا بێت، دەخوازێت ڕەشنبیر ڕێنوێنیکاری خەباتی چەوساوە و بەشخوراوان بێت لەهەر کۆمەڵێکدا.

ئیشکالییەتی ئەم جیهانبینییە بەدەر لەهەر شتێک ئەو سیفەتە لە ڕەشنبیر دەسەنێتەوە مرۆق بێت، چوونکە وا تێدەگات ڕەشنبیر ئەو گیان پەڵایەیە پێویستە بەشداریی هەموو نەبەرد و داستانەکانی داکۆکی لەوانی تری بێدەسەڵات بکات، کۆرۆتیچ تێناگات (فلوبێر) وەک هەموو ئەو ملیۆن فەڕەنسییەی تر تاکە مرۆڤێک، ئیدی چ حیکمەتێک لەمەدایە فلوبێر تاوانبار و هاوشانی جەلادان بێت و ئەو هەموو هاووڵاتییە فەڕەنسییەی تر بێتاوان؟ ئایا سیفەتی ڕەشنبیربوون هاوتابوونە لەگەڵ سەربازبوون؟ ئەگەر وانییە بۆچی کۆرۆتیچ و ئەو نووسەرەی فەڕەنسییەی ئەو ناوینەهێناوە لەناو ملیۆنان هاووڵاتی فەڕەنسی فلوبێر جیا دەکەنەوە و دەڵێن بەو بێدەنگییەی تاوانبار

بووە؟ ئایا فلوبێر وەک هەر مرۆڤێکی ئاسایی بۆی نییە بێدەنگ بێت و ژیانی خۆی لەمەترسیی رزگار بکات؟ بێگومان وەڵامەکە (بەڵێ)یە.
کەواتە با پرسیارە زەحمەتەکە بکەین و بڵێین ئەگەر ڕۆشنبیر دنیا ناگۆڕێت کەواتە کاری وی چییە؟ بێگومان ڕۆشنبیر دنیا ناگۆڕێت (هەرچەندە دەتوانێت هەڵوێستی هەبێت و هەنگاو بنێت بۆ گۆڕانکاریی)، ڕۆشنبیر ئەو میکانیزم و ڕێگایانە ئاشکرا دەکات سەرەنجام دەبنە کەرەستەی گۆڕینی دنیا و هەلومەرجە لێک جیاوازەکان، وەزیفەی ئەو بوونەوەرە ئەوەیە دنیا و ئەو بوارانەی هەڵیبژاردووە بۆ کارکردن وەک ئەوەی هەیە بخوێنێتەوە و شرۆڤە بکات و ڕێگاکانی گۆڕانیش نیشان بدات بە هەنگاونان بۆ ئەو دنیایەی دەکرێت ببێت وەک ئەوەی دەمانەوێت. ئیدی لەوە بەولاوە ئەرکی سەرەکیی ڕۆشنبیر هیچی تر نییە، چوونکە دەبێت هەموو باوەڕ بەوە بهێنین ڕۆشنبیر تەنیا هەر تاکەکەسێکی زۆر ئاسایی و هاووڵاتییەکی زۆر ئاسایی کۆمەڵگەیە، وەک هەموو مرۆڤەکانی تر پێدەکەنێت، دەگریێت، نەخۆش دەکەوێت، بێزار و شاد دەبێت، هەزێکی سروشتی و ئاسایی وەک هەموو مرۆیەکی تری هەیە، عەسایەکی جادوویی لەوەی موسای بەدەستەوە نییە پەرچوو بخوڵقێنێت، ئازایەتی ئەو وەک ئازایەتی هەر مرۆڤێکی ترە.
(ئەلبێر کامۆ) وەک ڕۆشنبیر و بیرمەندێکی گەورەی خۆرئاوا جوانتر لە هەموومان وەسفی ئەو حاڵەتەی کردووە، وەختێک سەبارەت بەخودی خۆی دەڵێت (ڕۆڵی من ئەوە نییە جیهان یان مرۆڤایەتی بگۆڕم چوونکە نە هێندە چاکم و نە ئەو دانایییەشم هەیە شیاوی ئەو کارەم بکات).
راستە وەک وتمان ئەرکی ڕۆشنبیر گۆڕینی دنیا نییە، بەڵام ئەم ڕستەیە بەو واتایە نایەت ڕۆشنبیر ناتوانێت سیاسیی بێت، یانژی ڕۆشنبیر ناتوانێت بەشداریی جووڵەی گۆڕینی دنیا بکات، ڕۆشنبیر دەتوانێت سیاسەت بکات، دەتوانێت ئەندامی پارتێکی راست یان چەپ بێت، دەتوانێت پەرلەمانتار بێت، دەتوانێت لە دەرەوەی بواری زانستیی و ئەکادیمی خۆی بەشداریی زۆر کاری دیکەی جیاواز لە کایەی ڕۆشنبیرییەکە بکات، وەک مرۆڤێک مافی پێدراوە مومارەسەی هەر حەز و هۆبی و ئارەزوویەک بکات کە خۆی دەیەوێت ممارەسەیان بکات، بەڵام لە ئاوەها حاڵەتێکدا ڕۆشنبیر وێنایەکی دیکە و شوناسێکی تری هەیە.
وەختێک ڕۆشنبیر لەڕیزی یەکەم و پێشەوەی خۆپیشاندانێکدا هوتاف دەکێشێت و داخوازییەکی سیاسیی بەرز دەکاتەوە، لەو کاتەوەی ڕۆشنبیر لەگەڵ گەنجان، ژنان، کرێکاران، چین و توێژە جیاوازەکان بەشدارە لە مانگرتن و هەر بزووتنەوەیەکی ناڕەزایەتیدا، هێندەی وەک چالاکوانێکی سیاسیی و کارایەکی کۆمەڵگەی مەدەنیی یان کارەکتەرێکی سیاسیی و سەندیکالیست دەردەکەوێت و خۆی دەنوێنێت،

نیو هەندە وەک کەسەتی ڕۆشنبیر خۆی بەرجەستە ناکاتەوە، چوونکە بواری ئەو وەک ڕۆشنبیر داتا و خوێندنەوە و بەرهەمهێنانی مەعریفە و زانستە، ئیدی ئەو زانست و مەعریفەیە دەخرێتە بوار پراکتیکەوە یان نا، ئەوەیان کێشەی ڕۆشنبیر نییە، وەختێک ڕۆشنبیر دەیەوێت خۆی بە کرداریی هەڵبستێت بە پراکتیکی بیردۆز و ئاکامە زانستییەکانی، وەک ڕۆشنبیر خۆی نمایش ناکات، ئەو دەگۆڕێت بە سیاسیی، تا ئەو جێگەیەی سیاسەت بکات سیاسییە و بە پێچەوانەشەوە هەر ڕاستە.

لەوانەیە پرسیار بکرێت، ئەدی جیاوازیی چییە لەنێوان سیاسیی و ڕۆشنبیر کە یەکەمیان دەیەوێت دنیا بگۆڕێت و دووەمیان مەعریفەی گۆڕینی دنیا دەخاتە بەردەست؟ بە وەڵامی ئەم پرسیارە، لەوانەیە پەنابردنە بەر ڕوانینەکی ڕۆشنبیر و ڕۆماننووسی سودانی (تەیب ساڵح) کارێکی خراپ نەبێت، چوونکە ئەو ڕۆشنبیرە لەو بڕوایەدایە (ڕۆشنبیر بوونەوەرێکە سیاسییەکان وەڕس دەکات، چوونکە سیاسییەکان بەپێی ڕوئیای خۆیان دنیا ڕێکدەخەن، هەر بۆیە پێیان ناخۆشە ڕۆشنبیر بێت پێیانبڵێت: بەمشێوەیە دنیا ڕێکناخرێت). ڕۆشنبیر پێشنیار دەکات و ڕوئیایەکی جیاواز پێشکەش دەکات و بەرهەمدەهێنێت، بەڵام سیاسییەکان دەیانەوێت ئەو ڕوئیایەی هەیانە بخەنە بواری جێبەجێکردنەوە، لەم پێناوەشدا دەستدەبەن بۆ کاری کۆمەڵایەتی و جووڵەی دەستەجەمعی و سیاسیی.

ئێستا کاتی ئەوە هاتووە دوور لەهەر لوغزێک و بەچڕ و کورتکراوەتر وەڵامی ئەو پرسیارە بدەینەوە لەسەرەتاوە لە بارەی ئەرکی ڕۆشنبیرەوە کردبوومان. بەبڕوای تایبەتی ئەز ئەو ڕۆشنبیرەی دەیەوێت ڕێبەرایەتی کۆمەڵگە بکات و سەرکردایەتی جووڵەیەکی کۆمەڵایەتی بە ئامانجێکی سیاسیی بکات، سیفەتی خۆی لەڕۆشنبیرەوە دەگۆڕێت بە خاوەنکارێکی تر، چوون لەوە بەدواوە ئەرکی ئەو لە خوێندنەوەی دنیاوە دەگۆڕێت بە گۆڕینی. ئەمە ئەو کارەیە مارکس لەسەدەی نۆزدەدا تێبینی کردبوو، چوونکە ئەو لەو باوەڕەدا بوو دوای ئەو خوێندنەوە قووڵەی دنیا ئیدی سەرەی گۆڕینی هاتەتە پێشەوە و بووە بەپێویستی. "بەڵام مارکس باسی گۆڕینی ئەو دنیا ڕۆژئاواییە دەکاتە زیاتر لە بیست سەدە بوو لە خۆ خوێندنەوەی بەردەوامدا بوو، هەر لە فەلسەفەی کلاسیکی یۆنانییەوە تاکوو فەلسەفی ئەڵمانی هاوچەرخی زەمەنی کارە مارکس".

زۆر بەکورتی ڕۆشنبیر دەتوانێت بەشداریی پرۆسەی گۆڕینی دنیا بکات بەبێ ئەوەی ئەم کارە بکاتە مەرجێکی بنەڕەتی کەسەتی ڕۆشنبیر، بەهەمان شێوە دەتوانێت بەشداریی هیچ پرۆسەیەکی گۆڕان نەکات بەڵکو ئەو کارە بە خەڵکانی تر بەجێبهێڵێت، لەهەردوو بارەکەدا ڕۆشنبیر ماف پێدراوە و ڕێگریی لەناکرێت کام ڕێگا دەگرێتە بەر. ئەم

روانینەش کۆمەکمان دەکات لەراستکردنەوەی ئەو خەیاڵدانەی ڕۆشنبیر بە بوونەوەرێکی یۆتۆپی و سەرسوڕهێنەر چاو لێدەکات، تا ئەو ڕادەیەی خەیاڵدانمان دەگات بەوەی هیچ جیاوازییەک لەنێوان پێشەی ڕۆشنبیر و دارتاش و مامۆستا و ئاسنگەر نەبینێت، چوون هەر یەکەیان بەنۆرەی خۆیان ڕۆڵێکی جیاواز دەبینین لە ژیاندا، بەبێ ئەوەی کاری ئەمیان لەوەی تریان بەبایەختر و ئەفزەڵتر بێت، بەڵکو هەموو هەر هاووڵاتییەکی سادەی کۆمەڵگەن و وەک یەک بەشداریی دەکەن لە بەردەوامیدان و پێشخستنی پرۆسەی ژیان.

وتەی کۆتایی

کارل پۆپەر دەڵێت (هەموو جارێک ئەمەی ڕۆشنبیر بووین بەهۆی ترسنۆکی و پێش داوەریی یان خۆبەزلزانینەوە، ترسناکترین کارەساتەکانمان بەرهەمهێناوە، ئەمە کە بەرپرسیارێتییەکی تایبەتمان سەبارەت بە نەخوێندەواران هەیە، هەروەک چۆن گەورە هزرمەندی فەڕەنسیی ژولین بیندا وتوویەتی: خیانەت لە ئەندێشەکان دەکەین). ئەم وتەزایەی پۆپەر لەهەموو کەس پتر بە ڕۆشنبیری کورد ڕاستە، چوونکە ڕۆشنبیری ئێمە ناپاکییان لە پیشەکەیان و فیکر کردووە و سەرقاڵی کۆمەڵێک کار و کردارن کەمترین پەیوەندییان بە کۆڵگەی ڕۆشنبیرییەوە هەیە، ڕۆشنبیری ئێمە لەباتی پڕکردنەوەی ئەو بۆشاییە گەورەیەی لە ڕۆشنبیریی ئێمەدا هەیە، لەبەرامبەر سیاسییەکان وەستاون، وەک ئەوەی بە تەمابن حکوومەتێک لە فەیلەسووف و ڕۆشنبیر و شاعیر پێکبهێنن "کۆماری ئەفڵاتۆنییەکە"، ئەم خەیاڵە نەزۆک و پووچەی ڕۆشنبیری کورد تاکە ئەنجامێک کە هەیبووە ئەو بارودۆخە شڵەژاو و نەخوازراوەیە لە ناوەندی کولتووریی و ڕۆشنبیریی کوردییدا سەریهەڵداوە.
ڕۆشنبیر دەتوانێت ململانێ لەگەڵ سیاسەتمەدار و حکوومەت بکات بەڵام بەچۆڵکردنی سەنگەرەکەی نا، چوون سەنگەری ئەو باشترین سەنگەرە بەئەوەی زانستێکی تێدا بەرهەمبهێنرێت تاوەکو خەڵکانی تر لەبواری سیاسەتدا تاقی بکەنەوە و هەڵومەرجی سیاسیی و کۆمەڵایەتی پێ بگۆڕن بە هەلومەرجێکی نوێ. هەروەک چۆن شۆڕشی فەڕەنسی ساڵی 1789 بەرئەنجامی تێزە فەلسەفییەکانی چەند فەیلەسووفێکی وەک جان جاک ڕۆسۆ و ڤۆڵتێر بوو، یان شۆڕشی ئۆکتۆبەر لەسەر سترۆکتەری ئایدۆلۆگی مارکسیزم و ڕۆشنبیرە چەپە ڕووسەکان بوو. کورتییەکەی تێکەڵاوییەکی سەیر لە ژیانی ڕۆشنبیری کورددا دەبینین بەهۆی تێکەڵکردنی ژیانی سیاسیی و ڕۆشنبیریی لەگەڵ یەکتر، یان ڕاستتر بڵێین بەهۆی وەرچەرخانی ڕۆشنبیر بە سیاسەتمەدار، یان هەندێکجار

بە خێرخواز و هەندێکجاری دیکە بە شۆڕشگێڕ.

تێبینی: ئەم توێژینەوەیە چاپتەری سێهەمی کتێبی “گووتاری پۆپۆلیستی و خەونی بچووکی ڕۆشنبیرانی کورد”ە کە لە سەرەتای ساڵی 2018 بە شێوەی کتێبی کاغەز لە ناوەوە و دەرەوەی وڵات بڵاوکرایەوە.